

Elena Ferrante

GENIÁLNÍ PŘÍTELKYNĚ
/ DÍL PRVNÍ

Geniální přítelkyně

PROSTOR

Elena Ferrante
Geniální přítelkyně

PROSTOR

Elena Ferrante

GENIÁLNÍ
PŘÍTELKYNĚ

Dětství a dospívání

přeložila Alice Flemrová

PROSTOR | PRAHA | 2016

Copyright © 2011 by Edizioni e/o
Czech edition © PROSTOR, 2016
Translation © Alice Flemrová, 2016
Afterword © Alice Flemrová, 2016

ISBN 9788072603404

Questo libro è stato tradotto grazie ad un contributo alla traduzione assegnato dal Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale Italiano.

Tato kniha vychází za finanční podpory italského Ministerstva zahraničních věcí a mezinárodní spolupráce.

I v tom ať svobodu tvé kroky mají.
Tvůj rod mě nikdy záštím neplnil.
Z těch duchů, kteří popírají,
vždy čtverák nejmíň na obtíž mi byl.
Chuť do práce by mohla doživořit
a člověk zpohodlní, je-li sám;
a proto rád mu druha přidávám,
jenž, dráždě k činnosti,
jsa ďáblem musí tvořit.

J. W. GOETHE, *FAUST**

* Citováno v překladu Otokara Fischera.

SEZNAM POSTAV

Cerullovi (rodina příštípkaře):

Fernando Cerullo, švec.

Nunzia Cerullová, Lilina matka.

Raffaella Cerullová, všemi zvaná *Lina*, *Lila* jen pro Elenu.

Rino Cerullo, Lilin starší bratr, taky švec.

Rino se bude jmenovat i jedno z Liliných dětí.

Další děti.

Grecovi (rodina vrátného):

Elena Grecová, řečená *Lenuccia* nebo *Lenù*.

Prvorozená, po ní se narodili *Peppe*, *Gianni* a *Elisa*.

Otec dělá vrátného na radnici.

Matka je v domácnosti.

Carracciovi (rodina dona Achilla):

Don Achille Carracci, obr lidožrout z pohádek.

Maria Carracciová, manželka dona Achilla.

Stefano Carracci, syn dona Achilla, pracuje v rodinném lahůdkářství.

Pinuccia a *Alfonso Carracciovi*, další dvě děti dona Achilla.

Pelusovi (rodina truhláře):

Alfredo Peluso, truhlář.

Giuseppina Pelusová, Alfredova manželka.

Pasquale Peluso, nejstarší syn Alfreda
a Giuseppiny, zedník.

Carmela Pelusová, která si říká taky *Carmen*,
Pasqualova sestra, prodavačka v galanterii.

Další děti.

Cappucciovi (rodina šílené vdovy):

Melina, příbuzná Liliny matky, šílená vdova.

Melinin manžel, který vykládal přepravky na
zelinářském trhu.

Ada Cappucciová, Melinina dcera.

Antonio Cappuccio, její bratr, automechanik.

Další děti.

Sarratorovi (rodina železničáře-básníka):

Donato Sarratore, průvodčí.

Lidia Sarratorová, Donatova manželka.

Nino Sarratore, nejstarší z pěti dětí Donata
a Lidie.

Marisa Sarratorová, dcera Donata a Lidie.

Pino, Clelia a Ciro Sarratorovi, mladší děti
Donata a Lidie.

Scannovi (rodina zelináře):

Nicola Scanno, zelinář.

Assunta Scannová, Nicolova manželka.

Enzo Scanno, syn Nicolý a Assunty, taky
zelinář.

Další děti.

**Solarovi (rodina majitele baru Solara
s cukrárnou):**

Silvio Solara, majitel baru s cukrárnou.

Manuela Solarová, Silviova manželka.

*Marcello a Michele Solarovi, synové Silvia
a Manuely.*

Spagnuolovi (rodina cukráře):

Pan Spagnuolo, cukrář z baru s cukrárnou.

Rosa Spagnuolová, cukrářova manželka.

Gigliola Spagnuolová, cukrářova dcera.

Další děti.

Gino, lékárníkův syn.

Učitelé:

Ferraro, učitel a knihovník.

Olivierová, učitelka.

Gerace, profesor na nižším gymnáziu.

Galianiová, profesorka na gymnáziu.

Nella Incardová, sestřenice učitelky

Olivierové, žije na Ischii.

PROLOG

Zamést stopy

Dneska ráno mi zavolal Rino, myslela jsem si, že chce zase peníze, a byla jsem připravená mu je odepřít. Telefonoval mi ale z jiného důvodu: jeho matka nebyla k nalezení.

„Jak dlouho?“

„Dvě neděle.“

„A to mi voláš až teď?“

Ten tón mu musel připadat nepřátelský, i když jsem nebyla ani naštvaná, ani rozhořčená, byl v něm jen nádech sarkasmu. Pokoušel se něco odseknout, ale zněl zmateně, rozpačitě, napůl v dialektu, napůl italsky. Řekl, že došel k přesvědčení, že matka se jako obvykle toulá po Neapoli.

„I v noci?“

„Víš, jaká je.“

„Vím, ale tobě připadá normální, že se neukázala dva týdny?“

„Jo. Tys ji už dlouho neviděla, je to s ní horší: vůbec nespí, přichází, odchází, dělá si, co chce.“

Každopádně nakonec si začal dělat starosti. Každého se ptal, objel všechny nemocnice, obrátil se dokonce i na policii. Nic, po matce se slehla zem. Synek k pohledání: tlustý muž kolem čtyřicítky, v životě nepracoval, jen samé kšefty a rozhazování peněz. Představila jsem si, s jakou pečlivostí asi pátral. S žádnou. Mozkovnu měl prázdnou a na srdci mu leželo jen vlastní blaho.

„Není náhodou u tebe?“ zeptal se mě zničehonic.

Jeho matka? Tady v Turíně? Věděl moc dobře, jak se věci mají, a zeptal se, jen aby něco řekl. To on cestoval rád, přijel ke mně na návštěvu přinejmenším desetkrát, bez pozvání. Jeho matka, kterou bych naopak přivítala s radostí, v životě nevytáhla paty z Neapole. Odpověděla jsem mu:

„U mě rozhodně není.“

„Jseš si jistá?“

„Prosím tě, Rino, říkám ti, že tady není.“

„A kam teda šla?“

Rozbrečel se a já ho nechala, aby předváděl své zoufalství, vzlyky, které se rodily falešné a pak nabývaly na upřímnosti. Když s tím přestal, řekla jsem mu:

„Udělej prosím tě aspoň jednou to, co by si přála: nehledej ji.“

„Co to říkáš?“

„Říkám, co jsem řekla. Je to zbytečné. Nauč se žít sám a zapomeň i na mě.“

Zavěsila jsem.

2

Rinova matka se jmenuje Raffaella Cerullová, ale všichni jí vždycky říkali Lina. Já ne, nikdy jsem nepoužila ani jedno, ani druhé. Pro mě je to už přes šedesát let Lila. Kdybych ji jen tak, zničehonic, oslovila Lino nebo Raffaello, pomyslela by si, že s naším přátelstvím je konec.

Už je to dobrých třicet let, co mi říká, že chce beze stopy zmizet, a jenom já dobře vím, jak to myslí. Nikdy neuvažovala o žádném útěku, změně identity, nesnila o novém životě někde jinde. A nikdy ani nepomyslela na sebevraždu, hnusila se jí představa, že by měl Rino něco do činění s jejím tělem a byl nucen se o ně postarat. Vždycky měla v úmyslu něco jiného: chtěla se rozplynout; chtěla rozptýlit každou svou buňku; nesmělo po ní zůstat nic. A protože ji znám dobře, nebo si to alespoň myslím, vsadím se, že našla způsob, jak po sobě na tomhle světě nenechat ani vlásek, vůbec nic.

Uběhlo pár dní. Kontrolovala jsem maily, schránku na dopisy, ale bez jakékoli naděje. Já jí psala velice často, ona mi skoro nikdy neodpověděla: byl to už zvyk. Měla radši telefonáty nebo dlouhé noční klábosení, když jsem přijela do Neapole.

Otevřela jsem své zásuvky, plechové krabice, kde schraňuju všechno možné. Moc toho není. Spoustu věcí jsem vyhodila, zejména ty, které se jí týkaly, a ona to ví. Zjistila jsem, že nemám nic jejího, ani fotku, ani pár řádků, ani dárek na památku. Samotnou mě to překvapilo. Je možné, že mi za celá ta léta nenechala nic svého, nebo ještě hůř, že jsem si nic jejího nechtěla schovat? Možné to je.

Ač nerada, zavolala jsem Rinovi, tentokrát já jemu. Nebral to na pevné lince ani na mobilu. Zavolal mi pak večer, dal si na čas. Mluvil hlasem, kterým se pokouší vzbudit lítost.

„Koukal jsem, žes mi volala. Máš nějaký zprávy?“

„Ne. A ty?“

„Vůbec nic.“

Vykládal mi nesmysly. Že chce jít do televize, do pořadu, který se zabývá pohřešovanými osobami, učinit prohlášení, za všechno se mamince omluvit, poprosit ji, aby se vrátila.

Trpělivě jsem ho vyslechla, pak jsem se ho zeptala:

„Díval ses do její skříně?“

„Proč jako?“

Udělat tu nejnornější věc ho samozřejmě nenapadlo.

„Jdi se tam podívat.“

Šel a zjistil, že v ní není nic, žádné šaty jeho matky, ani letní, ani zimní, jenom stará ramínka. Poslala jsem ho prohledat byt. Zmizely boty. Zmizelo těch pár knih. Zmizely všechny fotografie. Zmizela domácí videa. Zmizel její počítač i se starými disketami, co se kdysi používaly, všechno, veškerá její zkušenost elektronické čarodějky, která začala zvládat počítače už na konci šedesátých let, v době děrných štítků. Rino byl v šoku. Řekla jsem mu:

„Nemusíš spěchat, ale potom mi zavolej a řekni mi, jestli jsi našel třeba jen špendlík, co jí patří.“

Zavolal mi další den, byl strašně rozrušený.

„Nic tady není.“

„Vůbec nic?“

„Ne. Vystříhala se ze všech fotek, na kterých jsme byli spolu, i z těch, když jsem byl malej.“

„Díval ses pořádně?“

„Úplně všude.“

„I ve sklepě?“

„Řekl jsem ti všude. Zmizela dokonce i krabice s dokladama: rodný listy, telefonní smlouvy, útržky složenek a tak. Co to má znamenat? Někdo to všechno ukradl? Co hledaj? Co od mámy a ode mě chtěj?“

Uklidnila jsem ho, řekla jsem mu, ať se nevzrušuje. Hlavně pokud jde o něj, je nepravděpodobné, že by po něm někdo něco chtěl.

„Můžu nějaký čas bydlet u tebe?“

„Ne.“

„Prosím, nemůžu spát.“

„Porad si sám, Rino, já nevím, jak ti pomoci.“

Zavěsila jsem, a když zavolal znovu, nezvedla jsem to. Sedla jsem si k psacímu stolu.

Lila to jako vždycky přehání, pomyslela jsem si.

Nepriměřeně rozšiřovala pojetí zanechané stopy. Nechtěla zmizet jen ona sama, teď, v šestašedesáti letech, ale chtěla vymazat i celý život, který měla za sebou.

Cítila jsem strašný vztek.

Uvidíme, kdo bude mít tentokrát navrch, řekla jsem si. Zapnula jsem počítač a začala jsem sepisovat každý detail našeho příběhu, všechno, co mi utkvělo v mysli.

DĚTSTVÍ

Příběh dona Achilla

Tehdy když jsme se s Lilou rozhodly vyjít po temném schodišti, které vedlo schůdek po schůdku, poschodí po poschodí až ke dveřím bytu dona Achilla, začalo naše přátelství.

Vybavuju si nafialovělé světlo ze dvora, vůni vlahého jarního večera. Mámy chystaly večeři, byl čas vrátit se domů, ale nás zdržovaly zkoušky odvahy, jež jsme podstupovaly ve vzájemném mlčenlivém duelu. Už nějaký čas jsme ve škole i mimo školu nedělaly nic jiného. Lila strčila ruku až po rameno do černého chřtánu kanálu a já to hned vzápětí udělala taky, s tlukoucím srdcem a s přáním, aby mi po holé kůži neběhali švábi a aby mě nekousla krysa. Lila se vyšplhala až k oknu paní Spagnuolové v přízemí, pověsila se na tyč, kterou byla provléknutá šňůra na prádlo, chvíli se houpla, pak skočila dolů na chodník a já to udělala hned po ní, i když jsem se bála, že spadnu a natluču si. Lila si zapíchla pod kůži rezivělý svírací špendlík, který našla kdoví kdy někde na ulici, ale nosila ho pořád v kapse jako dárek od kmoťřičky víly; já sledovala kovovou špičku, jak hloubí bělavý tunel v její dlani, a pak, když špendlík vytáhla a podala mi ho, jsem udělala totéž.

Jednou pak po mně vrhla ten svůj pohled, nehybný, s přimhouřenýma očima, a namířila si to k činžáku, kde bydlel don Achille. Ztuhla jsem strachy. Don Achille byl pohádkový obr lidožrout, měla jsem přísně zakázáno se k němu přiblížit, mluvit s ním, podívat se na něj, špehovat ho, musela jsem

dělat, jako kdyby neexistoval ani on, ani jeho rodina. U nás doma, ale nejen tam, vůči němu panovala bázeň i nenávisť, jejichž původ jsem neznala. Můj otec o něm mluvil takovým způsobem, že jsem si ho představovala obrovského, plného fialových puchýřů, zuřivého navzdory přídomku „don“, který mi vnukával představu klidné autority. Byl to tvor z nevímkového materiálu, železa, skla, kopřiv, ale byl živý, živý a z nosu a pusy mu vycházel horoucí dech. Věřila jsem, že kdybych na něj jen zdálky pohlédla, vrazil by mi do očí něco ostrého a pálivého. A kdybych se dopustila té šílenosti a přiblížila se ke dveřím jeho bytu, zabil by mě.

Chvíli jsem čekala, abych viděla, jestli si to Lila nerozmyslí a nevrátí se. Věděla jsem, co chce udělat, marně jsem doufala, že na to zapomene, ale kdepak. Pouliční lampy ještě nesvítily a světlo na schodišti taky ne. Z domů k nám doléhaly nervózní hlasy. Jestli jsem chtěla jít za ní, musela jsem opustit namodralou barvu dvora a vstoupit do černoty domovního vchodu. Když jsem se konečně rozhoupala, zpočátku jsem neviděla nic, jenom jsem cítila pach zatuchliny a DDT. Pak jsem si na tmu přivykla a objevila jsem Lilu sedící na prvním schodu dole v přízemí. Vstala a vydaly jsme se nahoru.

Stoupaly jsme podél stěny, ona o dva schody napřed, já o dva pozadu, zmítaná nerozhodností, jestli mám tu vzdálenost zkrátit, nebo ji nechat narůst. Zůstal ve mně pocit ramene drhnoucího o oprýskanou zeď a dojem, že ty schody jsou strašně vysoké, vyšší než v našem domě. Třásla jsem se. Každý zvuk kroků, každý hlas byl don Achille, který se k nám blížil zezadu, nebo nám šel vstříc s dlouhým nožem, takovým, co se s ním kuchají slepice. Byl tam cítit opečený česnek. Maria, manželka dona Achilla, mě hodí na pánev s vařícím olejem, děti mě snědí, on mi vycucne hlavu, jako můj otec vycucává hlavu parmicím.

Často jsme se zastavovaly a já pokaždé doufala, že se Lila rozhodne vrátit se zpátky. Byla jsem děsně zpocená, jestli byla zpocená i ona, to nevím. Občas se zadívala vzhůru, ale nechápala jsem na co, byla vidět jen šed' velkých oken v mezipatrech. Světlo se rozsvítilo znenadání, ale bylo slabé,

zaprášené, ponechávalo ve stínu rozlehlé prostory plné nebezpečí. Vyčkávaly jsme, abychom zjistily, zda vypínačem otočil don Achille, ale nic jsme neslyšely, ani kroky, ani otevírání či zavírání dveří. Pak Lila pokračovala a já za ní.

Ona měla za to, že dělá něco správného a nezbytného, já zapomněla na všechny dobré důvody a určitě jsem tam byla jenom proto, že tam byla ona. Pomalu jsme stoupaly k tomu největšímu z našich tehdejších děsů, šly jsme se vystavit strachu a prozkoumat ho.

Ve čtvrtém patře udělala Lila něco nečekaného. Zastavila se, aby na mě počkala, a když jsem k ní došla, podala mi ruku. Tohle gesto mezi námi všechno navždy změnilo.

2

Byla to její vina. Nedlouho před tím – deset dní, měsíc, kdo ví, tehdy jsme neměly žádný pojem o čase – mi sebrala panenku a hodila ji do sklepa. Teď jsme stoupaly ke strachu, tehdy jsme cítily povinnost sestoupit, a to v běhu, do neznáma. Nahore, dole, pokaždé se nám zdálo, že kráčíme vstříc něčemu strašlivému, co sice existovalo už před námi, ale čekalo to jen a jen na nás. Když jsme na světě krátce, je těžké pochopit, v jakých pohromách má původ náš smysl pro pohromy, možná ani necítíme potřebu to vědět. Dospělí se v očekávání zítřka pohybují v přítomnosti, za níž je včerejšek nebo předvčerejšek nebo nanejvýš minulý týden, na zbytek nechtějí myslet. Děti neznají význam včerejška, předvčerejška a ani zítřka, všechno je tady a teď: tohle je ulice, tohle jsou dveře, tohle je schodiště, tohle je máma, tohle je táta, tohle je den, tohle je noc. Já byla malá, a když se to tak vezme, moje panenka toho věděla víc než já. Mluvila jsem s ní, ona mluvila se mnou. Měla celuloidovou tvář, celuloidové vlasy i oči. Na sobě měla modré šatičky, které jí ušila moje máma v jedné z vzácných šťastných chviliek, a byla překrásná. Zato Lilina panenka měla tělo z nažloutlého hadru, vycpané pilinami; připadala mi ošklivá a strašně špinavá. Ty dvě šmírovaly jedna druhou, měřily se

pohledem, byly připravené vyklouznout nám z rukou, když se spustila bouřka, když hřmělo, když po nich chtěl někdo větší a silnější a se špičatýma zubama drapnout.

Hrávaly jsme si na dvoře, ale jako kdybychom si nehrály spolu. Lila seděla na zemi z jedné strany sklepního okénka, já seděla na druhé straně. To místo se nám líbilo, hlavně proto, že jsme si mohly na betonu mezi tyčemi otvoru rozložit na pletivo jak věci mé panenky Tiny, tak i věci Liliny panenky Nu. Pokládaly jsme tam kamínky, zátky od sodovky, kytičky, hřebíky, skleněné střepy. Odposlouchávala jsem, co Lila říkala Nu, a potichu jsem to opakovala Tině, ale trochu jsem to vždycky pozměnila. Když Lila vzala zátku a položila ji své panence na hlavu, jako by to byl klobouk, řekla jsem té své, v dialektu, Tino, nasad si královskou korunu, ať nenastydneš. Když Nu skákala panáka po Lilině paži, já jsem chvíli na to dělala s Tinou to samé. Ale ještě se nestávalo, že bychom se domluvily, na co si budeme hrát, a začaly nějak spolupracovat. Dokonce i to místo jsme si vybíraly, aniž jsme se dohodly. Lila k němu zamířila, já se potulovala kolem, předstírala jsem, že jdu někam jinam. Pak jsem se jakoby náhodou usadila vedle větracího otvoru i já, jen z opačné strany.

Nejvíc nás přitahoval chladný vzduch ze sklepa, vánek, který nás osvěžoval na jaře a v létě. A pak se nám líbily mříže s pavučinami, tma, husté narezlé pletivo, které se kroutilo na mojím i na Lilině straně a vytvářelo dvě rovnoběžné skuliny, kterými jsme mohly do temnoty házet kameny a poslouchat zvuk, s nímž dopadají na zem. Všechno bylo tehdy krásné a strašidelné. Skrz ty otvory nám tma mohla zničehonic sebrat panenky, které byly občas v bezpečí naší náruče, ale častěji byly naschvál položené vedle zkrouceného pletiva, a tudíž vystavené chladnému dechu sklepa, hrozivým zvukům, které odtamtud vycházely, šeleštění, skřípání, škrábání.

Nu a Tina nebyly šťastné. Den co den zakoušely stejné děsy jako my. Nedůvěřovaly jsme světlu na kamenech, na činžácích, v krajině, na lidech mimo domov i uvnitř. Tušily jsme v něm černé kouty, potlačené city, které však mohly kdykoli vybuchnout. A přisuzovaly jsme těm temným ústům,

kavernám, jež se za nimi otvíraly pod činžáky v naší čtvrti, všechno, co nás v denním světle děsilo. Například don Achille nebyl jenom ve svém bytě v posledním patře, ale taky tam dole, pavouk mezi pavouky, krysa mezi krysami, forma, která na sebe brala všechny podoby. Představovala jsem si ho s otevřenou pusou, protože měl dlouhé zvířecí tesáky, s tělem ze smaltovaného kamene a jedovatých bylin, neustále připraveného posbírat do své obrovské šmeliny všechno, co nám propadlo ohnutými rohy pletiva. Šmelina byla taková černá brašna a byla základním rysem dona Achilla, nosil ji pořád, i když byl doma, a strkal do ní všechno živé i mrtvé.

Lila věděla, že trpím tímhle strachem, moje panenka o tom mluvila nahlas. A proto onoho dne, když jsme si bez domlouvání, jenom na základě pohledů a gest, naše panenky poprvé vyměnily, prostrčila Tinu, jakmile ji měla v rukou, pod pletivem a nechala ji spadnout do temnoty.

3

Lila se objevila v mém životě v první třídě obecné školy a okamžitě na mě udělala dojem, protože byla strašně zlobivá. Všechny jsme v té třídě byly trochu zlobivé, ale jenom když nás paní učitelka Olivierová nemohla vidět. Zato ona byla zlobivá pořád. Jednou roztrhala na kousíčky piják, nastrkala útržky jeden po druhém do kalamáře, pak je začala pomoci násadky lovit a házet je po nás. Mně se strefila dvakrát do vlasů a jednou na bílý límeček. Paní učitelka zaječela, jak to uměla jen ona, hlasem jako břitva, dlouhým a ostrým, který nám naháněl hrůzu, a nařídila jí, aby si šla za trest okamžitě stoupnout za tabuli. Lila neposlechla a nevypadala ani vyděšeně, naopak kolem sebe dál házela kousíčky pijáku namočené v inkoustu. Paní učitelka Olivierová, robustní žena, která se nám zdála strašně stará, i když jí muselo být jen něco přes čtyřicet, tedy udělala krok dolů ze stupínku a hrozila jí, o něco ale zakopla, neudržela rovnováhu a narazila tvář na roh lavice. Zůstala ležet na podlaze, jako by byla mrtvá.

Už si nepamatuju, co se stalo hned potom, vybavuju si jen učitelčino nehybné tělo, tmavý balík, a Lilu, jak se na ně s vážnou tváří upřeně dívá.

Mám v paměti spoustu podobných nehod. Žili jsme ve světě, kde děti i dospělí přicházeli k úrazu často, z ran tekla krev, pak začínaly hnisat a lidé někdy umírali. Jedna z dcer paní Assunty, zelinářky, se škrábla o hřebík a umřela na tetanus. Nejmenší syn paní Spagnuolové umřel na záškrť. Mému bratranci bylo dvacet, když šel takhle jednou ráno odklízet sutiny a večer ho to rozmačkalo a umřel a z uší a z pusy mu tekla krev. Mámin otec se zabil, protože stavěl dům a spadl dolů. Otec pana Pelusa neměl ruku, zničehonic mu ji uřízl soustruh. Sestra Giuseppiny, manželky pana Pelusa, umřela na tuberkulózu ve dvaadvaceti letech. Nejstarší syn dona Achilla – nikdy jsem ho neviděla, a přece jsem měla dojem, že se na něj pamatuju – šel do války a umřel dvakrát, nejdřív se utopil v Pacifiku a pak ho sežrali žraloci. Celá rodina Melchiorrova umřela při bombardování, v objetí a křičíc strachy. Stará paní Clorinda umřela, když se nadýchala plynu místo vzduchu. Giannino, který byl ve čtvrté třídě, když my byly v první, jednoho dne umřel, protože našel bombu a sáhl na ni. Luiginu, se kterou jsme si hrávaly na dvoře, nebo možná ne, bylo to jenom jméno, zabil skvrnitý tyfus. Takový byl náš svět, plný slov, jež zabíjela: záškrť, tetanus, skvrnitý tyfus, plyn, válka, soustruh, sutiny, práce, bombardování, bomba, tuberkulóza, hnis. Všechnu tu spoustu strachů, které mě provázely po celý život, vztahuju k těm slovům a těm rokům.

Dalo se umřít i na věci, co vypadaly normálně. Například se dalo umřít, když jste byli zpocení a pak se napili studené vody z kohoutku a nenamočili si předtím zápěstí: to vám pak všude naskákaly červené flíčky, dostali jste kašel a nemohli jste vůbec dýchat. Dalo se umřít, když jste snědli černé třešně a nevyplivli pecky. Dalo se umřít, když jste omylem spolkli americkou žvýkačí gumu. Hlavně se dalo umřít, když jste se bouchli do spánku. Spánky byly velice křehké místo, všechny jsme si na ně dávaly pozor. Stačila rána kamenem a ty byly na denním pořádku. Když jsme vycházely ven ze školy,

začala po nás parta venkovských kluků, vedená jedním, co se jmenoval Enzo neboENZUCCIO a byl synem zelinářky Assunty, házet kameny. Štvalo je, že jsme se učily líp než oni. Když začaly lítat kameny, všechny jsme se daly na útěk, ale Lila ne, šla dál stejným krokem a občas se dokonce zastavovala. Uměla moc dobře odhadnout dráhu letu těch kamenů a vyhýbat se jim klidným, dneska bych řekla elegantním pohybem. Měla staršího bratra a možná se to naučila od něj, nevím, i já měla bratry, jenže mladší a od nich jsem se ne naučila nic. Nicméně vždycky když jsem si všimla, že zůstala pozadu, tak přestože jsem měla strašný strach, zastavila jsem se, abych na ni počkala.

Už tehdy existovalo něco, co mi bránilo ji opustit. Neznala jsem ji dobře, nikdy jsme na sebe ani nepromluvily, i když jsme spolu nepřetržitě soupeřily, ve třídě i venku. Ale nejasně jsem cítila, že kdybych utekla s ostatními holčičkami, nechala bych jí něco svého, co by mi už nevrátila.

Zpočátku jsem zůstávala schovaná za rohem a vykukovala jsem, abych viděla, jestli už Lila jde. Pak, jelikož stála pořád na místě, jsem se přinutit jít za ní, podávala jsem jí kameny, sama jsem je i házela. Ale dělala jsem to bez přesvědčení, v životě jsem udělala spoustu věcí, ale nikdy s přesvědčením, pořád jsem si připadala tak trochu odtržená od svých vlastních činů. Zato Lila se odmalička – teď nedokážu přesně říct, jestli už v šesti nebo sedmi letech, anebo když jsme spolu stoupaly po schodech vedoucích k bytu dona Achilla a bylo nám osm, skoro devět – vyznačovala naprostým odhodláním. Ať už svírala trojbarevnou násadku pera, kámen nebo zábradlí temného schodiště, vždycky vzbuzovala pocit, že to, co bude následovat – přesný pohyb, jímž zarazí pero do dřeva lavice, rozhazování kuliček nacucaných inkoustem, strefování se do kluků z venkova, výstup až ke dveřím bytu dona Achilla –, udělá bez váhání.

Parta přicházela od železničního náspu a nashírala si kameny do zásoby mezi kolejemi. Vůdce Enzo byl velice nebezpečný kluk, nejméně o tři roky starší, repetent, s kratičkými blond vlasy a světlýma očima. Mířil přesně, házel malé

kameny s ostrými hranami a Lila čekala, aby mu ukázala, jak se jim umí vyhnout, aby ho ještě víc naštvála, a okamžitě mu odpověděla stejně tak nebezpečnými ranami. Jednou jsme ho trefily do pravého kotníku a říkám trefily, protože to já jsem Lile podala plochý kámen s odštěpenými okraji. Kámen přešel po Enzově kůži jako břitva a zanechal na ní rudou skvrnu, ze které začala okamžitě téct krev. Chlapec se podíval na zraněnou nohu, mám ho ještě teď před očima: palcem a ukazovákem držel šutr, jímž se chystal mrštit, paži už rozpraženou k hodů, a přece se užasle zarazil. I kluci pod jeho velením hleděli nevěřičně na tu krev. Naopak Lila neprojevila sebemenší uspokojení z úspěšného zásahu a sehnula se, aby sebrala další kámen. Popadla jsem ji za paži, byl to náš první tělesný kontakt, prudký a vyděšený. Cítila jsem, že parta teď bude divočejší, a chtěla jsem, abychom se daly na ústup. Ale nebyl čas. Enzo se navzdory krvácejícímu kotníku probral z ohromení a hodil kamenem, který držel v ruce. Ještě jsem Lilu tiskla za paži, když ji ten kámen trefil do čela a vyrval mi ji. Chvilí nato ležela na chodníku s rozbitou hlavou.

4

Krev. Obvykle tekla z ran až poté, co proběhla výměna strašlivých kleteb a nechutných vulgarit. Byl to zažitý postup. Můj otec, který mi přitom připadal jako hodný člověk, v jednom kuse nadával a hrozil, když si někdo, jak říkával, nezasloužil, aby chodil po zemi. Spadeno měl obzvláště na dona Achilla. Pořád mu něco vyčítal a já jsem si občas zacpávala uši, aby na mě jeho ošklivá slova moc nepůsobila. Když o něm mluvil s mámou, nazýval ho „tvým bratrancem“, ale máma to krevní pouto okamžitě popírala (byl mezi nimi velice vzdálený příbuzenský vztah) a nadávala ještě víc. Jejich zlost mě děsila, a hlavně mě děsilo pomyšlení, že by don Achille mohl mít tak jemný sluch, že by slyšel i nadávky pronesené na velikou vzdálenost. Bála jsem se, že je přijde zabít.

Úhlavním nepřítelem dona Achilla nicméně nebyl můj táta, ale pan Peluso, vynikající truhlář, který byl věčně švorc, protože všechno, co vydělal, vždycky hned prohrál v zadní místnosti baru Solara. Peluso byl otcem jedné naší spolužačky, Carmely, a Pasquala, ten už byl velký, a ještě dalších dvou dětí, chudších než my, se kterými jsme si s Lilou někdy hrály a které se nám ve škole i venku pořád pokoušely něco ukrást, pero, gumu, kdoulový džem, takže chodily domů plné modřin po ranách, co od nás dostaly.

Když jsme ho občas zahlédly, připadal nám pan Peluso jako ztělesněné zoufalství. Nejdřív všechno vždycky prohrál, a pak se pral na veřejnosti, protože už nevěděl, jak by rodinu uživil. Z neznámých důvodů přisuzoval vinu za svoji zkázu donu Achillovi. Obviňoval ho, že mu potají sebral, jako kdyby jeho záhadné tělo bylo z magnetu, veškeré truhlářské náčiní, takže mu pak dílna nebyla k ničemu. Vyčítal mu, že mu sebral i tu dílnu a udělal z ní lahůdkářství. Celá léta jsem si představovala, jak látka, z níž byl don Achille stvořen, do sebe vcucává kombinačky, pilu, kleště, kladivo, svěrák a tisíce a tisíce hřebíků v podobě kovového roje. Po léta jsem viděla, jak ze sebe jeho tělo, hrubé a ztěžklé rozličnými materiály, vypouští roj salámů, sýrů, mortadely, sádla a šunky.

To všechno se stalo v dobách temna. Don Achille se musel projevit v celé své obludnosti ještě předtím, než jsme se narodily. *Předtím*. Lila tuhle formuli používala často, ve škole i mimo školu. Ale zdálo se, že ji tolik nezajímá, co se stalo před námi – obvykle nejasné události, o nichž dospělí buď mlčeli, nebo se vyjadřovali velice zdrženlivě –, jako to, že nějaké předtím skutečně existovalo. Přesně tohle ji tehdy mátló a občas z toho byla dokonce nervózní. Když se z nás staly přítelkyně, tolik mi toho o té absurdní věci – *před námi* – napovídala, až nakonec přenesla nervozitu i na mě. Byla to dlouhá, předlouhá doba, kdy jsme tu nebyly; doba, kdy don Achille všem ukázal, co je ve skutečnosti zač: zlý tvor nejasné zvířeco-minerální fyziognomie, který jak se zdálo, ostatním sál krev, zatímco jemu nikdy netekla, možná ho ani nešlo škrábnout.

Byly jsme asi tak ve druhé třídě obecné školy a ještě jsme spolu nemluvily, když se rozneslo, že přímo před kostelem Svaté rodiny, cestou ze mše, začal pan Peluso vztekle křičet na dona Achilla a don Achille se odpojil od nejstaršího syna Stefana, Pinuccii, Alfonsa, což byl náš vrstevník, i manželky a na okamžik odhalil svou nejhroznější podobu: vrhl se na pana Pelusa, zvedl ho do výšky, mrštil s ním proti stromu v parčíku a nechal ho tam ležet v bezvědomí, krvácejícího ze stovky ran na hlavě i všude jinde, aniž ten chudák mohl říct aspoň: pomozte mi.

5

Po našem dětství se mi nestýská, je plné násilí. Dělo se nám kdeco, doma i mimo domov, den co den, ale nepamatuju si, že bych si někdy pomyslela, že život, který nám připadl, je nějak zvlášť ošklivý. Život už byl zkrátka takový, vyrůstaly jsme s povinností ztěžovat ho druhým dřív, než ho ti druzí ztíží nám. Mně by se samozřejmě líbily zdvořilé způsoby, které kázala paní učitelka a pan farář, ale cítila jsem, že tyhle způsoby se do naší čtvrti nehodí, i když je člověk holka. Ženy mezi sebou bojovaly víc než muži, tahaly se za vlasy, ubližovaly si. Ubližování byla nemoc. Jako holčička jsem si představovala malilinká, skoro neviditelná zvířátka, která v noci přicházejí do naší čtvrti, vylézají z rybníků, z nepoužívaných vagonů z vlaků za násplí, z páchnoucích bylin zvaných smrdutky, z žab, ze salamandrů, z much, z kamenů, z prachu a pronikají do vody, do jídla a do vzduchu a naše maminky a babičky jsou z toho pak vzteklé jako žíznivé feny. Byly nakaženější než muži, protože chlapy sice chytal amok neustále, ale nakonec se pokaždé uklidnili, zatímco když se naštvaly ženské, které byly zdánlivě tiché a vstřícné, dávaly průchod všemu svému běsnění a nevěděly, kdy přestat.

Lilu hluboce zasáhlo, co se stalo Melině Cappucciové, příbuzné její matky. A mě to zasáhlo taky. Melina bydlela ve stejném činžáku jako moji rodiče, my ve druhém, ona ve

třetím patře. Bylo jí něco přes třicet a měla šest dětí, nám ale připadala jako stařena. Její manžel byl stejně starý jako ona, vykládal přepravky na zelinářském trhu. Pamatuju si ho malého a rozložitého, ale krásného, se smělou tváří. Jednou v noci odešel z domu jako obvykle a umřel, možná to byla vražda, možná únava. Konal se přesmutný pohřeb, kterého se zúčastnila celá čtvrť, i moji a Lilini rodiče. Pak uběhla nějaká doba a kdoví, co se Melině stalo. Navenek zůstala stejná, hubená žena s velkým nosem a již šedivými vlasy, s pronikavým hlasem, jímž večer volala z okna své děti jedno po druhém jménem, a se vzteklým zoufalstvím přitom protahovala každou slabiku: Aaaa-dooo, Miiii-cheee-lee. Zpočátku jí hodně pomáhal Donato Sarratore, který bydlel přímo nad ní, ve čtvrtém a posledním patře. Donato pilně navštěvoval farní kostel Svaté rodiny a jako dobrý křesťan se jí ze všech sil snažil pomoci, zorganizoval sbírku peněz a použitého šatstva a obuvi, jejímu nejstaršímu synovi Antoniovu našel místo v autodílně pana Gorresia, svého známého. Melina mu byla tak vděčná, že se ten vděk v její hrudi zoufalé ženy proměnil v lásku, ve vášeň. Nevědělo se, jestli si toho Sarratore někdy všiml. Byl to nesmírně srdečný muž, ale velmi seriózní: domov, kostel a práce, sloužil u Státních drah jako průvodčí, měl stálý plat, z nějž slušně uživil manželku Lidii a pět dětí, nejstarší se jmenoval Nino. Pokud nebyl na cestě na trati Neapol–Paola a zpět, prováděl doma všemožné opravy, chodil na nákupy, vozil nejmladší dítě v kočárku na procházku. To bylo v naší čtvrti něco velmi nezvyklého. Nikoho ani nenapadlo, že se takhle činí, aby ulevil manželce. Kdepak, všichni chlapi z činžáků s mým otcem v čele ho měli za muže, který ze sebe rád dělá ženskou, tím spíš že psal básně a každému je s chutí četl. Nenapadlo to ani Melinu. Vdova si radši myslela, že on si ve své šlechetnosti nechá od manželky všechno líbit, a proto se rozhodla, že bude s Lidií Sarratorovou zuřivě bojovat, aby ho vysvobodila a umožnila mu dát se nastálo dohromady s ní. Válka, která kvůli tomu vypukla, mi ze začátku připadala zábavná, mluvilo se o ní u nás doma i venku se zlomyslným smíchem. Lidia věšela čerstvě vypraná

prostěradla a Melina si vylezla na okenní parapet a ušpinila jí je holí, jejíž konec schválně opálila nad plamenem; Lidia procházela pod okny a Melina jí plivla na hlavu nebo na ni vychrstla kbelík špinavé vody; Lidia hlučila přes den, když jí spolu s těmi svými rozjívenými dětmi dupala nad hlavou, a ona zarputile tloukla celou noc do stropu násadou od koštěte. Sarratore se všemožně snažil sjednat mír, ale byl příliš útlocitný, příliš zdvořilý. A tak to šlo dál, jeden naschvál za druhým, až se obě ženy začaly sprostě urážet, jakmile se potkaly na ulici nebo na schodech, byly to drsné, divoké zvuky. Od té chvíle mi začaly nahánět strach. Jedna ze spousty strašných scén z mého dětství začíná Melininými a Lidiinými výkřiky, nadávkami, kterými se častují z okna a pak na schodech, pak pokračuje tím, jak se moje matka žene ke dveřím od bytu, otevře je a vyjde na chodbu následována námi dětmi, a končí pohledem, pro mě dodneška nesnesitelným, na obě sousedky kutálející se v těsném sevření dolů ze schodů a na Melininu hlavu, která sebou praští o podlahu na chodbě, pár centimetrů od mých bot, jako bílý meloun, který vám vyklouzl z ruky.

Těžko říct, proč jsme my holky v té době stály na straně Lidie Sarratorové. Možná proto, že měla pravidelné rysy a blond vlasy. Nebo proto, že Donato byl její a my pochopily, že Melina jí ho chce odvést. Nebo proto, že Melininí děti byly otrhané a špinavé, zatímco Lidiiní byly umyté, učesané a nejstarší syn Nino, kterému bylo o nějaký rok víc, byl krásný, líbil se nám. Jenom Lila se přikláněla na stranu Meliny, ale nikdy nám nevysvětlila proč. Jenom při jedné příležitosti řekla, že kdyby Lidii Sarratorovou někdo zabil, zasloužila by si to, a já si pomyslela, že to takhle vidí trochu proto, že je v hloubi duše zlá, a trochu proto, že ona a Melina jsou vzdálené příbuzné.

Jednoho dne jsme se vracely ze školy, asi ve čtyřech nebo v pěti. Byla tam i Marisa Sarratorová, která s námi obvykle chodila ne proto, že by nám byla sympatická, ale protože jsme doufaly, že bychom přes ni mohly navázat kontakt s jejím starším bratrem čili s Ninem. Marisa si všimla Meliny

jako první. Žena šla po druhé straně ulice, pomalým krokem, v jedné ruce držela papírový kornout a druhou rukou z něj něco nabírala a jedla. Marisa na ni ukázala a řekla, že je to kurva, ale bez pohrdání, jen opakovala slovo, které doma používala její matka. I když byla Lila menší a hubeňoučká, vrazila jí okamžitě takovou facku, až vzala druhou o zem, a udělala to chladnokrevně, jako vždycky když se chovala násilně, nekřičela předtím ani potom, ani slovo varování, žádné poulení očí, byla ledová a rozhodná.

Nejdřív jsem pomohla plačící Marise vstát, pak jsem se ohlédla, abych viděla, co dělá Lila. Sešla z chodníku a vydala se přes silnici k Melině, projíždějících nákladáků si nevšímalá. Spíš v jejím postoji než v obličeji jsem spatřila něco, co mě zneklidnilo a co dodneška nedokážu definovat, takže se prozatím spokojím s těmito slovy: třebaže se pohybovala a přecházela silnici, malá, černá, nervózní, třebaže to dělala se svým obvyklým odhodláním, byla nehybná. Nehybná v tom, co příbuzná její matky právě dělala, nehybná z lítosti, nehybná jako solný sloup. Přílnavá. Jedno tělo s Melinou, která měla na dlani křehké tmavé mejdlíčko, právě zakoupené v suterénu u dona Carla, a druhou rukou z něj uždibovala a jedla je.

6

Toho dne, kdy paní učitelka Olivierová spadla ze stupínku a narazila lícní kostí na roh lavice, jsem si, jak jsem říkala, myslela, že umřela, umřela při práci jako můj dědeček nebo jako Melinin manžel, a měla jsem dojem, že v důsledku toho umře taky Lila, při nějakém strašlivém trestu, který dostane. Místo toho se ale po dobu, kterou neumím blíže určit – krátkou, dlouhou –, nedělo nic. Jenom obě, učitelka i žákyně, zmizely z našich dní a z naší paměti.

Tehdy se však začaly dít překvapivé věci. Paní učitelka Olivierová se vrátila do školy živá a začala se o Lilu zajímat ne proto, aby ji potrestala, což by nám připadalo přirozené, ale aby ji chválila.

Tahle nová fáze začala tehdy, když si do školy zavolali Liliinu matku, paní Cerullovou. Jednou ráno zaklepal školník na dveře a ohlásil ji. Hned poté vstoupila Nunzia Cerullová, změněná k nepoznání. Ona, která tak jako většina žen z naší čtvrti žila rozcuchaná, v pantoflích a starých obnošených šatech, se před námi objevila ve svátečním (svatba, první přijímání, biřmování, pohřeb), celá v tmavém, s lesklou černou kabelkou, oteklé nohy mučila v botách na nízkém podpatku a paní učitelce přinesla dva papírové pytlíky, jeden s cukrem a druhý s kávou.

Paní učitelka dárek s potěšením přijala a řekla jí i celé třídě – dívala se přitom na Lilu, která ale upírala pohled na lavici – věty, jejichž obecný smysl mě zmátl. Byli jsme v první třídě obecné školy. Zrovna jsme se učili abecedu a čísla od jedné do desíti. Nejlepší ze třídy jsem byla já, dovedla jsem rozeznat všechna písmenka, uměla jsem odříkat jeden, dva, tři, čtyři a tak dále, dostávala jsem neustále pochvalu za krasopis, vyhrávala jsem trojbarevné kokardy, které šila paní učitelka. Přesto Olivierová nečekaně, a třebaže kvůli ní upadla a musela do nemocnice, řekla, že nejlepší z nás je Lila. Je pravda, že je ta nejzlobivější. Je pravda, že provedla tu strašnou věc, kdy po nás házela kousičky pijáku nacucané inkoustem. Je pravda, že kdyby se ta holčička nechovala tak neukázněně, ona, naše paní učitelka, by nespadla ze stupínku a nezranila si lícní kost. Je pravda, že ji musí neustále trestat rákoskou nebo ji posílat klečet na hrách za tabuli. Ale je tu jedna věc, která ji jako učitelku i jako člověka naplňuje radostí, jedna úžasná věc, kterou zjistila náhodou před pár dny.

Tady se odmlčela, jako kdyby jí slova nestačila nebo jako kdyby chtěla Lilině matce i nám ukázat, že větší význam než slova mají skoro vždycky události. Vzala kus křídly a napsala na tabuli (už si nepamatuju co, ještě jsem tehdy neuměla číst, takže si to slovo vymyslím) *slunce*. Pak se zeptala Lily: „Cerullová, co je tu napsáno?“

Ve třídě se rozhostilo zvědavé ticho. Lila se pousmála, skoro ušklíbla a naklonila se ke straně, namáčkla se na spolužačku

z lavice, která dávala všemožně najevo, že jí to vadí. Pak nabručeně přečetla:

„Slunce.“

Nunzia Cerullová se podívala na učitelku a měla nejistý, skoro vyděšený pohled. V první chvíli se zdálo, že Olivierová nedokáže pochopit, jak to, že v těch mateřských očích není stejné nadšení jako v jejích. Pak ale musela vytušit, že Nunzia neumí číst, nebo že si v každém případě není jistá, jestli je na tabuli skutečně napsáno *slunce*, a zamračila se. Potom, částečně aby paní Cerullové objasnila situaci, částečně aby pochválila naši spolužačku, řekla Lile:

„Výborně, skutečně je tam napsáno slunce.“

Pak jí poručila:

„Pojď sem, Cerullová, pojď k tabuli.“

Lila šla neochotně k tabuli, učitelka jí podala křídu.

„Napiš,“ řekla jí, „tužka.“

Lila velmi soustředěně, roztřeseným písmem, písmenka jí poskakovala nahoru a dolů, napsala: *tuška*.

Olivierová opravila „š“ na „ž“, a když to paní Cerullová viděla, řekla zoufale dceři:

„Napsalas to špatně.“

Ale paní učitelka ji hned uklidňovala:

„Ne, ne, ne. Lila to ještě musí procvičovat, to ano, ale už umí číst, už umí psát. Kdo ji to naučil?“

Paní Cerullová řekla se sklopenýma očima:

„Já ne.“

„A u vás doma nebo v domě je někdo, kdo ji to mohl naučit?“

Nunzia energicky zavrtěla hlavou.

Paní učitelka se tedy obrátila na Lilu a s upřímným obdivem se jí před námi přede všemi zeptala:

„Kdo tě naučil číst a psát, Cerullová?“

Cerullová, malá, s tmavými vlasy, očima i školním pláštěm, s růžovou mašlí kolem krku a pouhými šesti lety života, odpověděla:

„Já.“

Podle Rina, Lilina staršího bratra, se holčička naučila číst asi ve třech letech, když si prohlížela písmena a obrázky v jeho slabikáři. Sedávala vedle něj v kuchyni, když si dělal úkoly, a naučila se toho víc, než se dokázal naučit on.

Rino byl skoro o šest let starší než Lila, byl to odvážný kluk, který vynikal ve všech hrách na dvorku i na ulici, zejména v točení káči. Ale číst, psát, počítat, učit se nazpaměť básničky, to nebylo nic pro něj. Ještě mu nebylo deset let, když ho jeho otec Fernando začal brát s sebou každý den do svého ševcovského krcálku v uličce za hlavní ulicí, aby ho naučil podrážet boty. Vždycky když jsme ho my holky potkaly, cítily jsme z něj pach špinavých nohou, starých svršků, bot, tmelu a dělaly jsme si z něj legraci, říkaly jsme mu příštípkář. Snad proto se chlubil, že stál u zrodu sestřiny chytrosti. Jenže ve skutečnosti nikdy žádný slabikář neměl a nad úkoly neposeděl v životě ani minutu. Takže bylo vyloučeno, že by se to Lila naučila díky jeho školnímu úsilí. Bylo pravděpodobnější, že předčasně pochopila, jak funguje abeceda, z listů novin, do kterých zákazníci balili staré boty a které otec občas nosil domů, aby rodině přečetl ty nejzajímavější události.

Buď jak buď, ať už se to stalo tak či onak, jisté bylo jedno: Lila uměla číst a psát a z onoho kalného rána, kdy nám to paní učitelka prozradila, mi utkvěl především pocit slabosti, který ve mně ta zpráva zanechala. Škola se mi hned od prvního dne jevila jako o hodně hezčí místo než můj domov. Z celé čtvrti jsem se nejbezpečněji cítila právě tam, chodila jsem do ní plná nadšení. Při hodinách jsem dávala pozor, dělala jsem s největší pečlivostí všechno, co mi řekli, že mám udělat, učila jsem se. Ale zejména se mi líbilo líbit se paní učitelce, líbilo se mi líbit se všem. Doma jsem byla tatínkův miláček a i sourozenci mě měli rádi.

Problém byla moje máma, s ní nic nešlo tak, jak by mělo. Zdálo se mi, už tehdy, když mi bylo něco málo přes šest let, že dělá všechno pro to, aby mi dala najevo, že jsem v jejím životě přebytečná. Nebyla jsem jí sympatická a ona mně

taky ne. Odpuzovalo mě její tělo, což pravděpodobně vycítila. Byla to špinavá blondýna s modrýma očima, korpulentní. Ale o jejím pravém oku člověk nikdy nevěděl, kam se dívá. A ani pravá noha jí nesloužila, říkala jí pochroumaná noha. Kulhala a její krok ve mně vyvolával neklid, zvláště v noci, když nemohla spát a chodila po předsíni, zašla do kuchyně, zase se vrátila a tak pořád dokola. Občas jsem zaslechla, jak podpatkem vztekle rozdupává šváby lezoucí do bytu dveřmi z chodby, a představovala jsem si ji se stejně zuřivým pohledem, jako když se rozčílila na mě.

Určitě nebyla šťastná, domácí práce ji ničily a peněz nebylo nikdy dost. Často se zlobila na otce, vrátného na radnici, ječela na něj, že si musí něco najít, že takhle už to dál nejde. Hádali se. Ale vzhledem k tomu, že otec nezvýšil hlas, ani když mu došla trpělivost, stála jsem vždycky na jeho straně proti ní, i když ji někdy bil a ke mně se uměl chovat výhrůžně. To táta, a ne máma, mi řekl první školní den: „Lenuccio, ukaž paní učitelce, jak jsi šikovná, a my tě dáme na studia. Ale jestli nebudeš šikovná, když nebudeš ze všech nejšikovnější, tatínek bude potřebovat pomoc a ty půjdeš do práce.“ Ta slova mě velice vyděsila, a přestože je vyslovil on, měla jsem pocit, jako by mu je poradila moje matka, jako by mu přikázala, aby mi tohle řekl. Oběma jsem slíbila, že se budu snažit. A vedla jsem si hned tak dobře, že mi paní učitelka často říkala:

„Grecová, pojd' si sednout vedle mě.“

To byla velká výsada. Olivierová měla pořád vedle sebe prázdnou židli, kam zvala ty nejšikovnější, za odměnu. Zpočátku jsem vedle ní sedávala neustále. Pobízela mě spoustou povzbudivých slov, chválila moje blondaté lokýnky a tím ve mně posilovala chuť se snažit, pravý opak mojí mámy, která mi, když jsem byla doma, tak často něco vyčítala, a občas mi i nadávala, že jsem toužila schoulit se do tmavého kouta a doufat, že mě už nenajde. Pak se stalo, že přišla do třídy paní Cerullova a paní učitelka Olivierová nám prozradila, že Lila má před námi veliký náskok. Nejen to: zvala častěji ji než mě, aby si sedla vedle ní. Co ve mně tahle ztráta prestiže

vyvolala, nevím, dneska je pro mě těžké věrně a jasně vyjádřit, co jsem cítila. V první chvíli asi nic, trochu jsem žárlila jako všechny ostatní. Ale určitě se právě v té době ve mně zrodila jistá obava. Napadlo mě, že i když mi nohy fungují dobře, hrozí mi pořád nebezpečí, že začnu kulhat. Probouzela jsem se s touhle představou v hlavě a vždycky jsem hned vyskočila z postele, abych viděla, jestli mám nohy ještě v pořádku. Možná proto jsem se upnula na Lilu, která měla nožičky hubeňoučké, neposedné a pořád s nimi hýbala, kopala jimi, i když seděla vedle paní učitelky, kterou to znervózňovalo a brzy ji posílala zpátky do lavice. Něco mě tehdy přesvědčilo, že když budu chodit pořád za ní, jejím tempem, krok mojí matky, který mi pronikl do hlavy a nechtěl se odtamtud hnout, už mě nebude ohrožovat. Rozhodla jsem se, že se té holčičky musím držet, že ji nesmím nikdy ztratit z dohledu, ani kdyby se naštvála a odehnala mě.

8

To byl pravděpodobně můj způsob, jak reagovat na závist, na nenávisť a jak je udusit. Nebo jsem tak možná maskovala pocit podřízenosti, okouzlení, jemuž jsem podléhala. Rozhodně jsem v tom získala takový cvik, že jsem ochotně přijímala Lilinu nadřazenost ve všem i její šikanování druhých.

Učitelka se většinou chovala velmi opatrně. Sice často Lilu zvala, aby si sedla vedle ní, ale zdálo se, že to dělá spíš proto, aby ji měla pod dohledem, než aby ji odměnila. Dál totiž chválila Marisu Sarratorovou, Carmelu Pelusovou, a hlavně mě. Nechala mě zářit jasným světlem, povzbuzovala mě, abych byla čím dál ukázněnější, čím dál pilnější, čím dál bystřejší. Když Lilu občas přešla její vzpurnost a bez námahy mě předehnala, Olivierová nejdřív umírněně pochválila mě a pak začala opěvovat její schopnosti. Hořkost porážky jsem pociťovala mnohem silněji, když mě předběhly Sarratorová nebo Pelusová. Zato když jsem skončila druhá za Lilou, nasadila jsem mírný výraz souhlasu. Myslím, že jsem se v oněch

letech bála jen jednoho: že už nebudu v hierarchii stanovené Olivierovou přiřazená k Lile, že už paní učitelku neuslyším, jak pyšně říká: Cerullová a Grecová jsou nejlepší. Kdyby jednoho dne řekla: nejlepší jsou Cerullová a Sarratorová nebo Cerullová a Pelusová, asi bych na místě umřela. A proto jsem napnula všechny své holčičí síly, ne abych se stala třídní premiantkou – to se mi zdálo nemožné –, ale abych nesklouzla na třetí, čtvrté, poslední místo. Věnovala jsem se učením a spoustě obtížných, mně vzdálených věcí, jen abych držela krok s tou příšernou a oslnivou holčičkou.

Oslnivou pro mě. Pro všechny ostatní žáky byla Lila jen příšerná. Od první do páté třídy obecné školy byla vinou ředitele a taky trochu učitelky Olivierové nejneoblíbenější holčičkou ze školy a z celé čtvrti.

Přinejmenším dvakrát do roka nutil ředitel třídy, aby spolu soutěžily, a on tak mohl určit ty nejskvělejší žáky a tím pádem i ty nejschopnější učitele. Olivierové se tyhle soutěže líbily. Byla se svými kolegy stále na nože, občas se zdálo, že si s nimi snad vjede do vlasů, a proto používala Lilu a mě jako zcela zjevný důkaz svých schopností, toho, že je nejlepší učitelkou z obecné školy v naší čtvrti. A tak se často stávalo, že nás vodila do cizích tříd, i mimo příležitosti organizované ředitelem, abychom soutěžily s jinými dětmi, holčičkami i kluky. Já byla obvykle vyslaná jako předvoj, abych otestovala nepřítelovu zdatnost. Většinou jsem zvítězila, ale nepřeháněla jsem to, neponížila jsem přitom ani učitele, ani žáky. Byla jsem holčička s blondatými lokýnkami, hezoučká, ráda jsem se předváděla, ale nebyla jsem drzá a působila jsem křehkým dojmem, což vzbuzovalo něhu. Takže i když jsem byla lepší v recitování básniček, odříkávání násobilky, v dělení a násobení, ve vypočítávání, že Alpy dělíme na Přímořské, Kottické, Grajské, Walliské a tak dále, vyučující mě přesto pohladili a žáci cítili, jakou námahu mě stálo se to všechno naučit nazpaměť, a necítili ke mně nenávisť.

S Lilou to bylo něco jiného. Už v první třídě neměla žádnou myslitelnou konkurenci. Paní učitelka dokonce říkala, že při troše snahy by mohla okamžitě složit zkoušky pro druhou

třídu a přejít v necelých sedmi letech do třetí. Následně se ten rozdíl ještě zvětšil. Lila počítala z paměti složité výpočty, v diktátech neměla jedinou chybu, mluvila pořád dialektem jako my všichni, ale když na to přišlo, vytrasila se s italštinou jako z učebnice a používala i slova jako *navykly*, *překypující*, s *potěšením*. Takže když paní učitelka vyslala do boje ji, aby určovala slovesný čas a způsob nebo aby řešila slovní úlohy, možnost brát to s úsměvem byla rázem ta tam, atmosféra houstla. Lila byla pro každého příliš velké sousto.

Navíc nenechávala žádný prostor shovívavosti. Uznat její výjimečnost znamenalo pro nás děti si připustit, že na ni nikdy nebudeme mít a že je zbytečné s ní soutěžit, pro učitele a učitelky zas nutnost si přiznat, že byli průměrnými dětmi. Její pohotová mysl připomínala zasyčení, vymrštění, smrtelné uštknutí. A v jejím vzhledu nebylo nic, co by působilo jako protijed. Byla rozčuchaná, špinavá, na kolenou a na loktech měla pořád strupy, které se nikdy nestačily zahojit. Velké oči plné života se dovedly zúžit do štěrbinek, za nimiž číhal před každou brilantní odpovědí pohled, který nejen že nevypadal moc dětsky, ale možná ani lidsky. Každý její pohyb vám sděloval, že nemá cenu jí ubližovat, protože ať se stane cokoli, ona vždycky najde způsob, jak vám ublížit ještě víc.

Nenávist byla tudíž hmatatelná, uvědomovala jsem si to. Zlobily se na ni jak holky, tak i kluci, ale kluci víc nepokrytě. Z nějakého svého tajného důvodu nás totiž učitelka Olivierová vodila hlavně do tříd, kde šlo ponižovat ani ne tak žákyně a učitelky, jako žáky a učitele. A ředitel z nějakého svého stejně tak tajného důvodu podporoval zejména soutěžení tohoto typu. Později mě napadlo, že ve škole se na ta naše klání sázely peníze, a možná i velké částky. Ale to už jsem přeháněla, asi to byl jen způsob, jak dát průchod dávným záštím nebo jak umožnit řediteli, aby držel v šachu méně schopné nebo méně poslušné učitele. Jisté je, že jednoho rána nás dvě, které jsme tehdy chodily do druhé, odvedli až do čtvrté, do čtvrté třídy pana učitele Ferrara, kam chodili jak Enzo Scanno, zelinářčin nezdárný syn, tak i Nino Sarra-tore, Marisin bratr, kterého jsem milovala.

Enza znal každý. Byl to repetent a nejmíň dvakrát ho vláčeli po třídách s cedulkou na krku a pan učitel Ferraro, muž s šedým ježkem, vysoký a strašně hubený, s drobnou tváří poznamenanou utrpením a s vyděšeným pohledem, na tu cedulku předtím napsal *osel*. Naopak Nino byl tak hodný, tak mírný, tak tichý, že jsem ho znala a měla ho ráda hlavně já. Pokud jde o školu, byl Enzo samozřejmě nula, dávaly jsme si na něj pozor jenom proto, že to byl rváč. Našimi protivníky, co se inteligence týkalo, byli Nino a – jak jsme na místě zjistily – Alfonso Carracci, třetí potomek dona Achilla, chlapec jako ze škatulky, který chodil do druhé jako my a vypadal mladší než na sedm let. Bylo vidět, že učitel ho přizval do čtvrté třídy, protože mu věřil víc než Ninovi, který byl skoro o dva roky starší.

Mezi Olivierovou a Ferrarem bylo kvůli tomu nečekanému povolání Carracciho trochu dusno, pak začala soutěž před oběma třídami shromážděnými v jedné učebně. Chtěli po nás slovesa, chtěli po nás násobilku, chtěli po nás čtyři základní matematické operace, nejdřív na tabuli, pak z hlavy. Z těch zvláštních okolností se mi vryly do paměti tři věci. Zaprvé, že malý Alfonso Carracci mě okamžitě převálcoval, byl klidný a přesný, ale sympatické na něm bylo, že ho nijak netěšilo někoho rozdrtit. Zadruhé, že Nino Sarratore překvapivě skoro nikdy nezodpověděl otázku, zůstával duchem mimo, jako kdyby nechápal, na co se ho oba učitelé ptají. Zatřetí, že Lila držela se synem dona Achilla krok dost laxe, jako kdyby jí nezáleželo na tom, že ji může porazit. Začalo to být napínavé, teprve když se přešlo k výpočtům z hlavy, sčítání, odčítání, násobení a dělení. Alfonso i přes nezáměr Lily, která chvílemi mlčela, jako kdyby neslyšela otázku, začal ztrácet body, chyby dělal hlavně v násobení a dělení. Na druhou stranu, pokud syn dona Achilla zaostával, ani Lila neexcelovala, zdálo se, že jsou na tom víceméně stejně. Ale najednou se stalo něco nečekaného. Přinejmenším dvakrát, když Lila neodpovídala a Alfonso udělal chybu, se ozval opovržlivý hlas Enza Scanna, který z poslední lavice sděloval správný výsledek.

To udivilo žáky, učitele, ředitele, mě i Lilu. Jak je možné,

že někdo jako Enzo, lajdák, hlupák a darebák, umí počítat z hlavy složitě příklady líp než já, líp než Alfonso Carracci, líp než Nino Sarratore? Lila jako by se rázem probrala. Alfonso byl okamžitě mimo hru a za hrdého souhlasu učitele, který pohotově změnil šampiona, začal duel mezi Lilou a Enzem.

Ti dva spolu zápolili dlouho. V jedné chvíli ředitel, aniž se poradil s učitelem, vyvolal zelinářčina syna na stupínek vedle Lily. Když Enzo opouštěl poslední lavici, on i jeho nohledi se nervózně pochechtávali, ale pak se postavil před tabuli naproti Lile zachmuřený, celý nesvůj. Duel pokračoval stále obtížnějšími výpočty z hlavy. Chlapec sděloval výsledky v dialektu, jako by byl na ulici, a ne ve třídě, a učitel ho opravoval, ale cifra byla pokaždé správná. Zdálo se, že je Enzo na ten svůj okamžik slávy děsně pyšný, že se sám diví, jak je dobrý. Pak začal ztrácet, protože Lila se definitivně probrala a s těma svýma přimhouřenýma očima plným odhodláním odpovídala přesně jako stroj. Enzo nakonec prohrál. Prohrál, ale nesmířil se s tím. Začal klít, hulákal strašné nadávky. Učitel ho poslal klečct za tabuli, ale on tam odmítl jít. Dostal rákoskou přes prsty a pak ho odtáhli za ucho do rohu na hanbu. Tím školní den skončil.

Ale od té doby po nás klučičí parta začala házet kameny.

9

Ono dopoledne, kdy došlo k duelu mezi Lilou a Enzem, je pro náš dlouhý příběh důležité. Tam tkví počátek mnohého obtížně rozluštitelného chování. Především se jasně ukázalo, že když Lila chtěla, mohla využití svých schopností dávkovat. Přesně to totiž udělala se synem dona Achilla. Nejenom že ho nechtěla porazit, ale také odměřovala mlčení a odpovědi tak, aby on neporazil ji. Tehdy jsme spolu ještě nekamarádily, a tak jsem se jí nemohla zeptat, proč se tak zachovala. Ve skutečnosti nebylo třeba se na to ptát, důvod jsem dokázala vytušit. Stejně jako já i ona měla zakázáno nějak uškodit nejen donu Achillovi, ale i celé jeho rodině.

Bylo to tak. Nevěděly jsme, odkud se bere ta bázeň-zášť-nenávist-podřízenost, již naši rodiče projevovali vůči Carraciovým a již předávali i nám, ale byla tam, byla to hotová věc, tak jako čtvrt, její bělavé činžáky, pach bídy v jednotlivých patrech, prach na ulicích. Je velice pravděpodobné, že i Nino Sarratore zůstal zticha, aby se mohl Alfonso předvést v nejlepším světle. Vykoktal jen pár věcí, byl krásný, pěkně učesaný, měl dlouhatánské řasy, byl subtilní a nervózní, a nakonec mlčel. Abych ho mohla dál milovat, chtěla jsem věřit tomu, že to bylo takhle. Ale v hloubi duše jsem měla pochybnosti. Rozhodl se tak vědomě, stejně jako Lila? Nebyla jsem si tím jistá. Já jsem se stáhla z boje, protože Alfonso byl skutečně lepší než já. Lila by ho byla mohla okamžitě porazit, nicméně se rozhodla, že bude usilovat o remízu. A on? Něco mě na tom zmátlo, ba dokonce zarmoutilo: nebyla to jeho neschopnost ani to, že se vzdal výhry, ale jak bych řekla dnes, podvolení. To koktání, ta bledost, ten nachový tón, který mu zničehonic pohltil oči; byl tak krásný, takhle odevzdaný, a přece mě ta jeho odevzdanost tolik mrzela.

I Lila se mi v jisté chvíli zdála překrásná. Obvykle jsem já byla ta krásná, a ona byla hubená jako lunt, vycházel z ní ostrý pach, měla protáhlou tvář s úzkými spánky, uzavřenou do dvou pruhů černých rovných vlasů. Ale když se rozhodla, že smete jak Alfonsa, tak Enza, rozzářila se vnitřním světlem jako nějaká bojovnice za svatou víru. Do tváří jí vstoupil ruměnc, který byl znamením žáru vycházejícího z každého koutku jejího těla, takže jsem si poprvé v životě pomyslela: Lila je hezčí než já. Takže jsem druhá ve všem. Přála jsem si, aby si toho nikdy nikdo nevšiml.

Ale nejdůležitější na tom dopoledni bylo odhalení, že fráze, kterou jsme často používali, abychom se vyhnuli trestu, v sobě skrývá cosi pravdivého, a tedy neovladatelného, a tedy nebezpečného. Ta fráze zněla: *neudělal jsem to schválně*. Enzo se totiž vmísil do probíhající soutěže neúmyslně a Alfonsa porazil taky neúmyslně. Lila porazila Enza úmyslně, ale už neměla v úmyslu porazit Alfonsa a neměla v úmyslu ho ani zahanbit, byl to jen nutný krok. Události, které to mělo za

následek, nás přesvědčily, že je výhodnější dělat všechno nashvál, promyšleně, tak aby člověk věděl, co může očekávat.

To, co následovalo, nás totiž zasáhlo nečekaným způsobem. Jelikož skoro nikdo neudělal nic schválně, zalila nás jako láva spousta nepředvídaných věcí, jedna za druhou. Alfonso se kvůli té porážce vrátil domů v slzách. Jeho čtrnáctiletý bratr Stefano, uzenářský učeň v lahůdkářství (bývalé dílně truhláře Pelusa), které patřilo jeho otci, ale ten se tam nikdy ani neukázal, přišel další den před školu a řekl Lile moc ošklivé věci, a dokonce jí i vyhrožoval. Ona na něj v jedné chvíli zakřičela strašně sprostou nadávku, on ji přitlačil ke zdi, snažil se ji chytit za jazyk a přitom řval, že jí ten jazyk propíchne špendlíkem. Lila se vrátila domů a vyprávěla všechno svému bratrovi Rinovi, a čím déle mluvila, tím víc Rino brunátněl a leskly se mu oči. Mezitím Enza, který se večer vracel domů bez té své venkovské party, zastavil Stefano a zřekl ho, bil ho pěstí a kopal do něj. Rino se ráno vydal za Stefanem a poprali se, dali jeden druhému pěknou nakládačku. Pár dní poté zabušila na dveře Cerullových manželka dona Achilla, teta Maria, a udělala Nunzii scénu, samý křik a nadávky. Uběhla nějaká doba a jednou v neděli, po mši, se švec Fernando Cerullo, Lilin a Rinův otec, malý, vychrtlý človíček, nesměle přiblížil k donu Achillovi a omluvil se mu, aniž řekl, za co se omlouvá. Já to neviděla, nebo si to aspoň nepamatuju, ale povídalo se, že omluva byla pronesená nahlas, tak aby ji všichni slyšeli, třebaže don Achille prošel kolem, jako kdyby na něj švec nemluvil. Krátce nato jsme já s Lilou zranily Enza kamenem na kotníku a Enzo hodil šutrem, který Lilu zasáhl do hlavy. Zatímco jsem křičela strachy a Lila vstávala a krev jí kapala zpod vlasů, Enzo seběhl z náspu, i on zakrvácený, a když uviděl Lilu v takovém stavu, zcela nečekaně a pro nás nepochopitelně se rozbřečel. Netrvalo dlouho a Rino, Lilin zbožňovaný bratr, přišel před školu a zpráskal holí Enza, který se skoro nebránil. Rino byl větší, mohutnější a měl lepší motivaci. Nejen to: Enzo o tom výprasku neřekl nic ani svojí partě, ani svojí mámě, ani svému tátovi, ani svým sourozencům, ani svým bratrancům, kteří všichni pracovali

na venkově, jezdili s dvoukolákem a prodávali ovoce a zeleninu. A tak, díky němu, msty skončily.

10

Lila po nějaký čas hrdě chodila se zafačovanou hlavou. Pak si obvaz sundala a ukazovala každému, kdo ji o to požádal, černou, na okrajích zarudlou ránu, která se jí rozlézala po čele zpod okraje vlasů. Nakonec zapomněla, co se jí stalo, a když se jí někdo upřeně zadíval na bělavou jizvu, která jí zůstala na kůži, udělala bojovné gesto, jímž říkala: co koukáš, hleď si svého. Mně neřekla nikdy nic, ani slůvkem mi nepoděkovala za kameny, které jsem jí podávala, za to, jak jsem jí lemem svého školního pláště utřela krev. Ale od té chvíle mě začala podrobovat zkouškám odvahy a ty už neměly se školou nic společného.

Vídaly jsme se na dvoře stále častěji. Ukazovaly jsme si vzájemně své panenky, ale aniž jsme to dávaly najevo, chodily jsme kolem sebe, jako bychom tam byla každá sama. Pak jsme je jednou svedly dohromady, na zkoušku, abychom viděly, jestli si budou rozumět. A tak přišel den, kdy jsme stály u okna do sklepa s odhrnutým pletivem a provedly jsme výměnu, ona podrží na chvíli moji panenku a já tu její, a Lila zničehonic prostrčila Tinu otvorem v pletivu a pustila ji dolů.

Ucítila jsem nesnesitelnou bolest. Na mojí celuloidové panence mi záleželo jako na tom nejcennějším, co jsem měla. Věděla jsem, že Lila je moc zlá holčička, ale nikdy by mě nezapadlo, že mi provede takovou podlost. Pro mě ta panenka byla živá a z vědomí, že je na dně sklepa, mezi tisíci potvor, které tam žijí, jsem propadla zoufalství. Ale tehdy jsem si osvojila jednu dovednost, kterou jsem pak velmi dobře ovládala. To zoufalství jsem v sobě zadržela, zadržela jsem je na krajičku lesknoucích se očí, takže Lila se mě dialektem zeptala: „Tobě je to jedno?“

Neodpověděla jsem. Cítila jsem palčivou bolest, ale tušila jsem, že kdybych se s ní pohádala, bolelo by to víc. Jako kdyby